

AZ ÖN MAGÁBA ZÁRÓDÁS MÉDIÁJA

KEPE Nóra: *A közösségi média önimádó embere. Technológiai emberkép a 21. században.* L'Harmattan – TIT Kossuth Klub Egyesület, Budapest, 2022. 166 oldal, 2990 Ft

A médiateoretikus Marshall McLuhan (1911–1980) híres gondolata szerint a kommunikációs technológiák az ember lényének sajátos „kiterjesztései”. Eszerint a szóbeliségből az írásbeliségbe, onnan a könyvnyomtatásba, újabban pedig az elektronikus rendszerekbe települő közlések nem egyszerűen tartalmakat adnak át, hanem ezen túl az őket hordozó eszközök szerkezete az ember érzékeit terjeszti ki és így az egész alkatán nyomot hagy. A Gutenberg-korban a tömeges nyomtatás a maga uniform oldaltükrével és lineáris vonalvezetésével a képszerűség és metaforikusság helyett a gondolkodás fogalmiságát erősítette, a rendiség helyett a társas kapcsolatok demokratikus szellemének kedvezett, a személyiséget pedig a folytonosságával, a sorokba szervezett gondolatok koherenciájával belső összeszedettségre készítette. A sajtó tehát nemcsak a mennyiségével, hanem az írásság formai jellegével is segítette a társadalmi nyilvánosságot, a publikum megszületését. Így értendő McLuhan tétele: „a médium az üzenet” (*The Medium is the Massage*. 1967).

Vajon mi a helyzet az ember lényét illetően a jelenkor internetes világával, amely az emberi tudás asszociatív összekapcsolódásának, a társadalmi viszonyok hálózatoságának benyomását kelti, az egyén számára pedig folyamatos jelenlétet kínál, talán a legfeltűnőbb módon a „közösségi média” felületein?

Kepe Nóra PhD közgazdász–társadalomkutató könyve annak a kérdésnek jár utána, hogy miképpen alakult az emberről szóló beszéd ezekkel a rendkívül nagy hatású fórumokkal összefüggésben. Nem arról az áttekinthetetlen kérdésről van tehát szó, hogy valójában milyen hatást gyakorolnak a tényleges emberre, mivel ez a kérdés az egyre gyarapodó kutatások ellenére is rengeteg bizonytalanságot hordoz. A könyv kér-

dése tehát elméleti, és mégis mindannyiunkat a legközvetlenebbül érint, amennyiben az önmagunkhoz és a világunkhoz való viszonyról és annak technológiai eredetű megváltozásáról van szó. Ráadásul, sok szakmunkával ellentétben, az érvelés mindvégig követhető, a fogalmazásmód pedig világos.

A kötet bemutatja a technológia és az ember viszonyáról alkotott sokrétű és meghatározó elképzeléseket, amelyek vagy az előbbi, vagy az utóbbi elsődlegességéből indulnak ki, és a technológiát vagy teljesen önműködő rendszernek tekintik, vagy az ember ember általi leigázásának eszközeként fogják fel. A hatékonyság és a világ uralása egyre magasabb szintre jut, miközben az ember mintha beleveszne saját teremtményének működésébe. Ebben a gondolkörben jelenik meg a francia filozófus és történész Michel Foucault (1926–1984) is, aki szerint a technológia működésének a használók, azaz mi magunk is tevékeny részesei vagyunk – saját motivációból is egyre jobban megerősítve az ellenőrzés rendjét és így hozzájárulva önmagunk sajátos alkatának kialakításához. A szubjektumot *a hatalom mint technológia és a technológia mint hatalom* a benne

részt vevő emberrel együtt mindinkább egyénként, méghozzá alávett egyénként konstruálja meg.

A közösségi média (*social media*) a mai technológia egyik fontos sűrűsödési pontja, amely kapcsolatokat, végső soron pedig akár befolyásolásra, manipulációra is alkalmas tudást hordoz. A közösségi média technológiaként való értelmezése Foucault híres panoptikummetaforáját alkalmazza és bontja ki, de nem az építészeti alakzat, a Jeremy Bentham (1748–1832) által a 18. században tervezett ideális börtönépítmény megfeleltetésével, hanem – a bevett konkretizálásoktól termékenyen elszakadva – a szerző eredeti szándéka

szerint az elvek és az eljárások szintjén. Az elvi megközelítés is szemléletesen mutatja meg, hogy a térben ez a technológia egyszerre szigetel el és kapcsol össze, ami a virtuális térről a valóságos tereinkre, legalábbis a térérzékelésünkre is kihat: az elérhetőség élménye egyre erősödhet, a fizikai világ pedig, benne a másik valóságos ember, egyre távolodhat. A média által generált időbeli egyidejűség és jelenidejűség egyre fokozódó nyomásként nehezedik az egyénre és identitása folyamatos újjáalkotására. A rendszeres megjelenítések és megjelenések algoritmikus időnyomása ellenére az ember önként vonódik be, átélhető egyszerűsége érdekében veti magát alá a közös kölcsönös ellenőrzés, a *tömeges egyediesítés* mediálisan kiépült modelljének. **A szerző elemzései következetesen vezetnek a „felügyelő társadalom” fogalmához, amelyben immár mindenki megfigyelt és megfigyelő egyszerre.**

A kötet igazi újdonsága a narcizmus, a kórtünetként is beazonosítható önközpontúság összekapcsolása a közösségi médiával. A narcisztikus személyiség iránti érdeklődés a 20. században több hullámban érte el a nyugati ember önmagáról való gondolkodását. Az ember pszichológiai-medicinális megragadása – szociológiailag tekintve – egy korszak sajátos szubjektumkultúrájához illik, amelynek középpontjában a személy egyfajta „normalizálása” áll; Foucault szerint nem utolsósorban a hatékonyság és az uralhatóság érdekében. A narcizmus fogalmával és vizsgálatával a pszichológia éppen azt – az önmagával foglalkozó személyt – teszi problémává, aminek kibontakozását támogatja. A könyv tanulságosan követi végig azt a vitát, amely a narcizmus egyre egzaktabb orvosi megragadhatóságára

törekedve az egész kor és benne az egyén helyzetét világította meg – és önleírásként egyben a valóságot is alakította. Az új és új eszközök, amilyen éppenséggel a közösségi média, az így is felerősödő igények egyre hatékonyabb kielégítését kínálták. A narcizmus végül már nem annyira kezelendő betegségnek, mint inkább a mai személyiség kellékének számít.

A kötet az eddigi empirikus kutatások alapján arra a kérdésre is választ ad, hogy vajon a közösségi média valóban narcisztikusabbá tette-e az embert. A kérdés azonban nem ilyen egyszerű, hiszen nem csupán a közvetlen kapcsolat és a már megtörtént hatások feltárása lényeges: a közösségi média teljesen új elvi lehetőségeket kínál a személyiség mint „projekt” kidolgozására és végigvitelére.

Úgy tűnik, a személyiség felértékelődése affinitásban van az újkor társadalmi viszonyaival: lenyomatként, kompenzációként vagy akár a viszonyokból való egyéni megváltás – kétségesnek tűnő – lehetőségeként. Az idevágó gazdag fejtegetések mégsem vezetnek reménytelenséghez. Kepe Nóra nem tagadja el a technológia hatalmát az ember fölött, de alapállása szerint az az ember, aki engedi magát teljesen kiszolgáltatni e külsők erőinek, saját maga tesz így. Az ember nem mindeztül a technológia hatalmi működésének terméke, és legfőképpen nem is önmagában áll, hanem közösségek dönteni és cselekedni képes tagja. Mint minden aktuális és fontos társadalomtudományi írás, ez a könyv is – az emberkép, az önmagunkról szóló beszéd átalakulásának vizsgálatával – az önmagunkról való elgondolkodáshoz járul hozzá, a továbbgondolás lehetséges pályáit is vázolja.

HIDAS ZOLTÁN

Éntized – Edward Burne-Jones: *Vénusz tükre* (1875)
(Wikimedia Commons)